

Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija

Suteikime žodį Regioninių ir mažumų Kalbų atstovams!

Рамачная праграма супрацоўніцтва для Арменіі, Азербайджана,
Грузіі, Рэспублікі Малдова, Украіны і Беларусі

Programmatic Cooperation Framework for
Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine and Belarus

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Chartija:
kaip suteikti žodį
regioninių ir mažumų
kalbų atstovams

Bine ați venit
la *Medias*

Willkommen
in *Mediasch*

Isten hozott
Medgyesre

I **medias**
www.ilovemedias.ro

AUGA TIK GYVA KALBA. KALBĖKITE KALBA IR JOS NEPAMIRŠITE!

Daugelio Europos šalių teritorijose nuo seno gyvena vietinių grupių, kalbančių ne tos šalies gyventojų daugumos vartojama kalba. Tokiomis regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančių asmenų skaičius ir joms suteiktas teisinis statusas atskirose šalyse smarkiai skiriasi. Vis dėlto visoms šioms kalboms kyla didesnis ar mažesnis pavojus.

Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija – tai vienintelė pasaulyje sutartis, kuria ginamos ir palaikomos tradicinės regioninės ir tautinių mažumų kalbos.

Daugelio šalių pavyzdžiai rodo, kad kalbos vartojimo mažėjimo galima išvengti ar jį pristabdyti, jei jaunoji karta aktyviai vartoja ir mokosi savo šeimoje ir regione vartojamų kalbų.

Kita vertus, to negalima pasakyti apie visas be išimties Europoje vartojamas kalbas – kai kurių kalbų vartotojų nuolat mažėja. Jei šios tendencijos pakeisti nepavyks, tikėtina, kad išnyks daugelį amžių atskirose teritorijose vartojamos ir regioninei tapatybei svarbios kalbos.

REGIONINĖS ARBA MAŽUMŲ KALBOS

Ši chartija taikoma kalboms, kuriomis nekalba didžioji šalies gyventojų dalis (net jei kalbą vartoja visai nedaug gyventojų). Migrantų kalbos arba valstybinės kalbos dialektai nelaikomi regioninėmis arba mažumų kalbomis.

KALBA KASDIENIAME GYVENIME

Chartijoje išdėstomos konkrečios mažumų ar regioninių kalbų apsaugos ir skatinimo kasdieniame gyvenime gairės. Valstybėms rekomenduojama organizuoti švietimą, teikti paslaugas (pavyzdžiui: spaudos, radijo, televizijos ar naujųjų žiniasklaidos priemonių), taip pat šiomis kalbomis organizuoti viešąjį administravimą.

Chartijoje skatinama vartoti regionines arba mažumų kalbas visose mūsų kasdienio gyvenimo srityse, pradedant kelių eismo ženklais bei sveikatos priežiūra ir baigiant santykiais su valdžios institucijomis.

SVARBIAUSIA – NEPAMIRŠTI KALBOS

Regioninių ar mažumų kalbų vartotojai yra labai svarbūs šiai kalbai išlikti, nes ją aktyviai vartoja visose viešojo ir privataus gyvenimo srityse. Kalba išlieka ir vystosi tik tada, jei ji aktyviai vartojama kasdien.

ŽINGSNIS TAIKOS IR SAVITARPIO SUPRATIMO LINK

Pagarba regioninėms ar mažumų kalboms ir jų vartojimo skatinimas nesikerta su atitinkamų šalių oficialiomis kalbomis ir būtinybe jų mokytis, veikiau priešingai: regioninių ar mažumų kalbų pripažinimas ir pagarba jomis kalbantiems asmenims ir atitinkamai kultūrai didina visos visuomenės supratimą.

Pagarba kalboms ir susijusioms kultūroms vienija šalį, o ne ją skaldo. Tai pats geriausias, o dažnai – vienintelis būdas integruoti skirtingų kalbų ir kultūrų žmones.

BENDRA EUROPOS ŠALIMS SKIRTA SISTEMA

Ši chartija – tai vienintelis tarptautiniu lygmeniu privalomas dokumentas, skirtas mažumų kalbų apsaugai. Ją pasirašiusioms šalims chartija suteikia galimybę pasinaudoti bendra ir tarptautiniu lygmeniu pripažįstama kalbos politikos sistema.

Ši chartija kartu su Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija rodo ilgalaikį Europos Tarybos siekį apginti tautines mažumas.

VALSTYBIŲ IR NVO BENDRADARBIAVIMO PAGRINDAS

Kalboms palankią politiką galima parengti tik bendradarbiaujant su atitinkamomis kalbomis kalbančiais asmenimis, o šis abipusis bendradarbiavimas naudingas visiems. Sėkmingam chartijos įgyvendinimui svarbu užtikrinti glaudų valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės dialogą.

STEBĖSENA ITIN SVARBI

Nuolatinė chartijos taikymo atskiroje šalyje stebėseną užtikrina, kad ši sutartis bus gyvu ir besikeičiančiu dokumentu. Dažnai jau pačioje stebėsenos pradžioje valdžios institucijos daugiau sužino apie pasirinktos kalbos politikos galimybes ar trūkumus. Stebėseną taip pat paskatino konstruktyvius valdžios institucijų ir atitinkamomis kalbomis kalbančių asmenų ryšius. Be to, mezgami ryšiai ir tarp skirtingų kalbų grupių.

CHARTIJOS ĮTAKA

Jau pačioje chartijos įgyvendinimo pradžioje buvo pasiekta daug svarbių pokyčių. Kai kurias problemas pavyko išspręsti vėliau. Chartija užima pagrindinį vaidmenį ir yra skirta visoms kalboms saugoti ir skatinti, kad šios kalbos galėtų vystytis ir stiprintų Europos kalbų įvairovę.

Chartijos įgyvendinimas

Įgyvendinant chartiją dalyvauja
3 pagrindiniai partneriai:

- Europos Taryba
- valstybė
- NVO ar asmenų atstovai

KONSTRUKTYVUS DIALOGAS

Ši chartija – tai Europos Tarybos parengta ir nuolat stebima sutartis.

Kaip ir daugelio kitų Europos Tarybos parengtų konvencijų atveju, taip ir chartijos įgyvendinimo stebėseną vykdoma dviem etapais. Pirmajame etape šalis pateikia chartijos įgyvendinimo ataskaitą.

Antrasis etapas grindžiamas stebėseną, kurią atlieka nepriklausomas Europos Tarybos Ministrų Komiteto renkamas ekspertų komitetas.

Stebėsenoje dalyvauja visos chartijos šalys: Europos Taryba, nacionalinės valdžios institucijos ir NVO ar atitinkamomis kalbančių asmenų atstovai. Taigi visos šalys gali palaikyti nuolatinį dialogą, o atitinkamomis kalbomis kalbantiems asmenims suteikiamas pagrindinis vaidmuo įgyvendinant chartiją.

VALSTYBĖ

Valstybė pasirašo ir ratifikuoja chartiją, kartu nustatydamą skirtingus įsipareigojimus, taikomus chartijos III dalyje saugomoms kalboms (t. y. valstybė turi priiinti ne mažiau kaip 35 iš 68 įsipareigojimų).

Valstybė privalo per vienus metus po šios chartijos ratifikavimo pateikti galutinę ataskaitą dėl politikos, įgyvendinamos pagal chartijos II dalį ir priemonių, įgyvendinant valstybės pasirinktas chartijos III dalyje išvardytas nuostatas. Vėliau ataskaitos teikiamos kas trejus metus. Valstybė paprastai parengia ataskaitą, pasitarusi su regionine ar mažumos kalba kalbančių asmenų atstovais. Rekomenduojama sekti šia praktika, nes ji didina abipusį supratimą ir dažnai padeda išspręsti pasitaikančius sunkumus.

Valstybė privalo paskelbti savo periodinę ataskaitą. Ši ataskaita taip pat skelbiama chartijai skirtoje interneto svetainėje.

Europos Taryba gali rengti seminarus ar kitus susitikimus, norėdamą padėti valstybei pasirengti chartijos ratifikavimui. Valstybė taip pat gali rengti susitikimus – tiek rengdamą, tiek ir platindamą parengtas ataskaitas. Tokie seminarai ar susitikimai gali vykti ir platinant informaciją apie ekspertų komiteto parengtą ataskaitą ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtas rekomendacijas.

NVO IR KALBA KALBANČIŲ ASMENŲ ATSTOVAI

NVO ir kiti atitinkamomis kalbomis kalbančių asmenų atstovai raginami bet kada kreiptis į valstybę ir Europos Tarybą (per chartijos sekretoriata) ir pranešti apie šios chartijos įgyvendinimą. Jie taip pat raginami aktyviai dalyvauti rengiant valstybės teikiamas ataskaitas.

Pateikus valstybės ataskaitą stebėseną tęsiama ir joje konsultuojamasi su NVO ir kitais kalba kalbančių asmenų atstovais. Šie asmenys gali savo iniciatyva kreiptis į chartijos sekretoriata ir pranešti apie bet kokius su sutarties įgyvendinimu susijusius klausimus.

EKSPERTŲ KOMITETAS

Ekspertų komitetas nuolat prižiūri, kaip valstybės taiko chartijos nuostatas. Šis komitetas nagrinėja valstybių ataskaitas ir parengia Europos Tarybos Ministrų Komitetui įvertinimo ataskaitą.

Valstybėje teisėtai įsteigtos įstaigos ar asociacijos turi teisę atkreipti ekspertų komiteto dėmesį į su valstybės priimtais įsipareigojimais susijusius dalykus.

Komiteto atstovai, rengdami įvertinimo ataskaitą, paprastai taip pat apsilanko valstybėje, siekdami gauti išsamesnės informacijos iš atsakingos valdžios institucijos ir atitinkamomis kalbomis kalbančių asmenų atstovų (tai vadinama apsilankymu vietoje). Tokia tvarka užtikrina, kad sutartis bus gyvu ir besivystančiu dokumentu.

MINISTRŲ KOMITETAS

Ministrų Komitetas (kurį sudaro Europos Tarybos valstybių narių užsienio reikalų ministrai) ekspertų komisijos vertinimo pagrindu pateikia chartiją ratifikavusioms šalims skirtas rekomendacijas. Šios Ministrų Komiteto priimtose rekomendacijos laikomos didžiausią autoritetą turinčiais chartijos dokumentais. Pastebėta, kad valstybės laikosi joms skirtų rekomendacijų, todėl jos turi įtaką daugelio šalių taikomai politikai.

SKAIDRUMAS

Visas chartijos įgyvendinimo procesas yra skaidrus. Valstybių ataskaitos (pateikiamos kas trejus metus), ekspertų komisijos teikiamos vertinimo ataskaitos ir Ministrų Komiteto rekomendacijos viešai skelbiamos Europos Tarybos interneto svetainėje.

Apie chartiją glaustai

CHARTIJOS STRUKTŪRA

I dalis

I dalyje apibrėžiama chartijos taikymo sritis.

II dalis

II dalyje aptariama „chartijos dvasia“. Svarbiausia – pripažįstama, kad regioninės ar mažumų kalbos prisideda prie kultūrinės įvairovės. II dalies nuostatos taikomos visoms valstybėje tradiciškai vartojamoms kalboms.

III dalis

Valstybė tiesiogiai nustato kalbas, kurioms taikomos detalesnės III dalies nuostatos. Valstybė įsipareigoja kiekvienai tokiai kalbai taikyti ne mažiau kaip 35 iš 68 nuostatų.

IV dalis

Chartijos stebėseną laikoma esmine chartijos įgyvendinimo dalimi. IV dalyje aptariamas stebėjimas ir su tuo susiję klausimai.

V dalis

Chartijos V dalyje nustatomas chartijos įgyvendinimas ir aptariami chartijos pasirašymo ir ratifikavimo klausimai.

II DALIS

VISOMS KALBOMS TAIKOMI PRINCIPAI IR TIKSLAI

Chartijos II dalis yra skirta visoms regioninėms ar mažumų kalboms, kurios tradiciškai vartojamos šalyje, nepriklausomai nuo to, ar valstybė pasirinko kalbas, kurioms taikoma detalesnė apsauga.

Pagal II dalį taikomi šie bendrieji principai:

■ Pagal chartiją pripažįstama, kad regioninės ar mažumų kalbos yrakultūrinės įvairovės išraiška ir išreiškiamabūtinybė imtis ryžtingų veiksmųskatinant šias kalbas vartoti. Daugelyje šią chartiją pasirašiusių šalių dabar saugomos ir skatinamos tokios kalbos, kurios anksčiau net nebuvo pripažįstamos šalies kultūrinio ir kalbinio paveldo dalimi.

■ Pagal chartiją valstybės taip pat privalo gerbti regioninių ar mažumų kalbų geografinę vietovę. Šis principas praktiškai taikomas tada, kai, pavyzdžiui, valstybė planuoja pakeisti vidines sienas tokiu būdu, kuris neigiamai paveikia regionines ar mažumų kalbas.

■ Vienas iš pagrindinių chartijoje įtvirtintų principų – tai, kad kalbų vartojimas neturėtų apsiriboti tik privačiu gyvenimu. Svarbu skatinti kalbų vartojimą ir viešai. Vadovaudamosi šiuo principu valstybės ir vietos valdžios institucijos nustatė naujas kalbos vartojimo viešojo gyvenimo sritis, pavyzdžiui švietimo, administravimo srityje, teismuose, žiniasklaidoje ir šalies ūkiniame gyvenime.

■ Švietimas (visose pakopose) – itin svarbus bet kokios kalbos raidai. Pagal chartiją iš valstybių reikalaujama suteikti reikiamas regioninių arba mažumų kalbų mokymo ir mokymosi formas ir priemones. Taigi daugeliu atvejų pavyko užtikrinti švietimą konkrečia kalba arba šios kalbos mokymą, įskaitant ir kalbas, kurioms išsamesnė apsauga pagal chartijos III dalį netaikoma.

Chartijoje, kurioje palankiai žiūrima į kalbas, siekiama rasti teigiamą ir konstruktyvų sprendimą visoms kalboms vystyti. Tam reikia skatinti tarpusavio supratimą tarp visų šalyje gyvenančių kalbinių grupių (nepriklausomai nuo to, ar šie asmenys kalba daugumos, regioninėmis ar mažumos kalbomis). Esminis chartijos tikslas – užtikrinti pagarbą, supratimą ir toleranciją visoms kalboms. Vis dėlto chartijoje taip pat iš valstybių narių reikalaujama uždrausti bet kokią nepagrįstą išskyrimą, atskirtį, apribojimą ar pirmenybę dėl konkrečios kalbos vartojimo.

Žiniasklaidos priemonės itin svarbios skatinant savitarpio supratimą, savitarpio pagarbą ir kitų kultūrų bei kalbų pagarbą. Pagal chartiją valstybės narės privalo skatinti žiniasklaidos priemones siekti šių tikslų įgyvendinti.

Dažniausiai regioninė arba mažumų kalbavartojama kitoje šalyje, kurioje ta kalba ne tik kalbama, bet ji užima dominuojančią padėtį. Todėl pagal chartiją reikalaujama, kad valstybės aktyviais veiksmais skatintų tarp valstybinius mainus. Šie mainai galėtų vykti skirtingomis formomis, pavyzdžiui, per žiniasklaidos priemones, užmezgant kultūrinius ryšius arba bendradarbiaujant sudarant kalbos mokymo programą.

III DALIS

SIŪLOMOS 98 PRIEMONĖS SEPTYNIOSE VIEŠOJO GYVENIMO SRITYSE

Chartijos III dalyje išdėstyti net 68 straipsniai, kuriuose pateikiamos 98 priemonės, kurioms taikoma šioje dalyje aptarta apsauga. Kiekvienai kalbai būtina prisiimti ne mažiau kaip 35 įsipareigojimus iš ne mažiau kaip 6 viešojo gyvenimo sričių. Vis dėlto, atsižvelgdamos į chartijos dvasią, daugeliui kalbų valstybės pasirinko platesnį, o ne patį mažiausią metodą. Praktiškai tai gali reikšti:

Švietimas

- Kalba kalbantys asmenys gali leisti savo vaikus į tokias mokyklas, kuriose mokoma vien tik jų vartojama kalba arba bent jau tos kalbos mokoma kaip dalyko visais lygmenimis (nuo ikimokyklinio iki universitetinių studijų lygmens).
- Valstybė privalo pasirūpinti tokiu švietimu ir tinkamu mokytojų rengimu.

Teismai

- Kalba kalbantys asmenys gali dalyvauti teismo procese ir kalbėti savo kalba, taip pat neatlygintinai naudotis vertėjo žodžiu ar raštu paslaugomis.
- Valstybė privalo užtikrinti, kad atitinkama kalba sudaryti dokumentai galiotų teisme.

Santykiai su administravimo institucijomis

- Kalba kalbantys asmenys gali pildyti formas ir susirašinėti su valdžios institucijomis savo kalba, taip pat nurodyti savo vardą, pavardę ir vietovardžius savo kalba; be to, ženklai rašomi tų asmenų vartojama kalba.
- Valstybė privalo užtikrinti administravimo gebėjimus, reikalingus asmenims aptarnauti jų kalba.

Žiniasklaida

- Kalba kalbantys asmenys gali naudotis radijo ir televizijos kanalais arba žiūrėti reguliariai jų kalba viešųjų ar privačių transliuotojų transliuojamas programas; taip pat jie gali skaityti laikraščius ir naudotis audiovizualiniais kūrinių mažumų kalbomis.

■ Valstybė privalo remti transliacijas ta kalba, organizuodama viešas transliacijas, arba skatinti privačius transliuotojus teikti šias paslaugas, taip pat remti kitą žiniasklaidos produkciją (pavyzdžiui, internete).

Kultūrinė veikla

■ Kalba kalbantys asmenys gali dalyvauti kultūrinėje veikloje, naudotis bibliotekų paslaugomis ir skaityti knygas savo kalba, taip pat dalyvauti kuriant tos kalbosterminologiją.

■ Valstybė įsipareigoja skatinti ir finansiškai remti įvairių kultūrinę veiklą ir užtikrinti ta kalba kalbančių asmenų dalyvavimą planuojant kultūrinę veiklą.

Ekonominis ir socialinis gyvenimas

■ Kalba kalbantys asmenys gali vartoti savo kalbą prireikus socialinės pagalbos ir priežiūros, be to, skatinama vartoti kalbą visose ekonominio gyvenimo srityse.

■ Valstybė privalo panaikinti bet kokius apribojimus vartoti kalbą darbo vietoje (išskyrus atvejus, kai tokie apribojimai yra aiškiai reikalingi).

Tarpvalstybiniai mainai

■ Kalba kalbantys asmenys gali naudotis tarptautinės televizijos ir radijo paslaugomis, dalyvauti bendroje kultūrinėje veikloje ar kitais pranašumais, kuriuos teikia tarpvalstybiniai mainai su kaimyninėmis šalimis, kuriose vartojama jų kalba.

■ Valstybė įsipareigoja remti tarpvalstybinę veiklą ir prireikus sudaryti sutartis su kaimyninėmis šalimis.

Chartija svarba kasdieniame gyvenime

Dažnai chartija turi įtakos regioninių
ar mažumų kalbų padėčiai kasdieniame gyvenime.

SVARBIAUSIAS VAIDMUO TENKA KALBA KALBANTIEMS ASMENIMS

I tin svarbu suprasti chartijos pobūdį kaip regioninių ar mažumų kalbų apsaugos ir skatinimo procesą. Pats svarbiausias vaidmuo šiame procese tenka chartijoje saugoma kalba kasdien kalbančiam asmeniui. Bet kokios kalbos ateitis priklauso nuo jos vartojimo kasdiniame privačiame ir viešajame gyvenime. Kalbos ateitis priklauso nuo pasirinkimų švietimo, žiniasklaidos ir kultūrinės veiklos srityse. Kalbos ateitis taip pat priklauso nuo regioninės ar mažumos kalbosvartojimo pagal galimybes administracinėje veikloje ir santykiuose su valdžios institucijomis. Be šio kasdienio indėlio, kitos pastangos rezultatų neatneš.

Toliau rasite keletą pavyzdžių, kaip chartija prisidėjo prie kasdienio žmonių gyvenimo:

- ▶ suteikta galimybė mokytis ir vartoti savo kalbą mokykloje;
- ▶ suteikta galimybė pildyti oficialias formas savo kalba;
- ▶ ženklai ir vietovardžiai nurodomi asmenų vartojama kalba;
- ▶ suteikta galimybė klausytis radijo, žiūrėti televiziją arba skaityti laikraščius savo kalba;
- ▶ suteikta galimybė dalyvauti turtingame kultūriniame gyvenime, įskaitant literatūrą, teatrus, koncertus, festivalius ir vaizdo kūrinius savo kalba ir nepamirštant savo kultūros.

EUROPOS REGIONINIŲ ARBA MAŽUMŲ KALBŲ CHARTIJOS INTERNETO SVETAINĖJE RASITE:

- ▶ išsamų Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos tekstą ir aiškinamąją ataskaitą;
- ▶ chartiją pasirašiusių ir ratifikavusių šalių sąrašą;
- ▶ kalbų, kurioms taikoma chartija, sąrašą;
- ▶ visas periodines šalių pateiktas ataskaitas, ekspertų komiteto pateiktas vertinimo ataskaitas ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto valstybėms skirtas rekomendacijas;
- ▶ nuorodas į papildomus chartijai skirtus šaltinius ir literatūrą;
- ▶ valdžios institucijoms skirtus patarimus dėl periodinių ataskaitų teikimo;
- ▶ chartijos taikymo naujienas ir kitą informaciją.

www.coe.int/minlang

Šį lankstinuką parengė Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos sekretoriatas, bendradarbiaudamas su Komunikacijos direktoratu.

Šis dokumentas parengtas Europos Sąjungos ir Europos Tarybos vykdomo bendro projekto lėšomis. Jame išdėstyta nuomonė neatspindi oficialios Europos Sąjungos nuomonės.

© Nuotraukos: Europos Taryba

Europos Tarybos regioninių arba mažumų kalbų chartija – tai vienintelė sutartis, kuria ginamos ir palaikomos tradicinės regioninės ir tautinių mažumų kalbos. Chartijoje išdėstomos tikslios šių kalbų vartojimo viešajame kasdieniame gyvenime gairės. Lietuvių yra viena iš tautinių mažumų kalbų, kuriomis tradiciškai kalbama Baltarusijoje.

Europos regioninių arba mažumų kalbų chartijos sekretoriatas

Europos Taryba
F-67075 Strasbūras
Tel. (priimamasis): +33 (0)388 412000
minlang@secretariat@coe.int

www.coe.int/minlang

LIT

Europos Taryba yra žemyno svarbiausia žmogaus teisių organizacija. Į ją įeina 47 šalys narės, tarp jų – 28 Europos Sąjungos narės. Visos Europos Tarybos šalys narės yra pasirašiusios Europos Žmogaus teisių konvenciją, kurios tikslas – ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę. Europos Žmogaus Teisių Teismas kontroliuoja konvencijos įdiegimą šalyse.

www.coe.int

Europos Sąjunga – tai išskirtinė ekonominė ir politinė 28 Europos demokratiškos šalių partnerystė. Jos tikslas – užtikrinti savo 500 mln. gyventojų taiką, gerovę ir laisvę teisingesniame ir saugesniame pasaulyje. Tų tikslų vedamos ES šalys įsteigė ES institucijas, skirtas ES valdyti ir jos teisės aktams priimti. Svarbiausioms institucijoms priskiriamas Europos Parlamentas (atstovaujantis Europos gyventojams), Europos Sąjungos Taryba (atstovaujanti šalių vyriausybėms) ir Europos Komisija (atstovaujanti bendriems ES interesams).

<http://europa.eu>

Рамачная праграма супрацоўніцтва для Арменіі, Азербайджана, Грузіі, Рэспублікі Малдова, Украіны і Беларусі

Programmatic Cooperation Framework for
Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine and Belarus

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe